

ALS HET VUUR GEDOOFD IS

--- een essay over volharding in het christelijk geloof vandaag de dag ---

‘Als het vuur gedooft is, dan komen de wolven’ zingen Acda en De Munnik in het deels gelijknamige nummer. Het lied gaat over een depressieve man die luistert naar de naam Herman. Hij heeft zijn levenslust verloren en denkt zichzelf het graf in. En wreed genoeg eindigt het lied ook met de stoet die Herman mag leiden. In zijn vurenhouten kist.

Mensen kunnen opgeven. Het niet meer zien zitten. En er de brui aan geven. Acda en De Munnik pogen een realistisch beeld te vormen van de maatschappij die zich steeds meer kenmerkt als een staat van nihilisme, onwetendheid en onzekerheid. Of Herman christelijk was is mij niet bekend, maar ik weet dat ook christenen - zelfs zij die zich overtuigd christen noemen - zichzelf herkennen in dit levensgevoel. We leven in een tijd waarin zekerheden schaars zijn en in ieder geval kritisch bekeken worden. Het christelijk geloof claimt het ware geloof te zijn, omdat haar Heer van zichzelf zegt dat hij de waarheid is. Dit móet wel botsen met de heersende gedachte dat elke waarheidsclaim per definitie niet deugt en uit de nood geboren wordt.

Wanneer gereformeerde christenen – vergeef me de tautologie – in het vijfde hoofdstuk van de *Dordtse Leerregels* verteld wordt -wat volharding inhoudt, kan de vraag rijzen hoe die volharding zich verhoudt tot de huidige tijdsgeest die ook gereformeerden niet koud laat. Daarover gaat dit artikel.

De volharding van de heiligen: toen en nu

De tijd waarin ik leef is vanzelfsprekend anders dan die van de vorige eeuw. Laat staan van die van de zeventiende! In deze eeuw waarin de *Dordtse Leerregels* werden opgesteld verliep de tijd ‘langzamer’ en waren de connecties met de buitenwereld spaarzamer en tijdrovender. De wereld van elk individu was kleiner dan de wereld van de man of vrouw van vandaag. Op mijn (over)grootvader kwamen minder prikkels af dan op mijn persoon. Dat wil natuurlijk niet zeggen dat volharding in het geloof toen gemakkelijker was te volbrengen dan vandaag de dag. Vast staat daarentegen dat geloven in elke tijd zijn eigen moeite en hindernissen met zich mee brengt. Maar dit was niet de *pointe* van het vijfde hoofdstuk van de *Dordtse Leerregels*. Dit laatste kapittel is bijbels-theologisch van aard en is opgesteld in een polemieke tussen Remonstranten en Contra-Remonstranten. Op dit laatste zal ik in dit artikel niet verder ingaan. Met de genoemde aard van het vijfde hoofdstuk bedoel ik te zeggen dat niet gepoogd wordt om christenen op te roepen om temidden van de wereld het leven met de Heer vol te houden (met alle moeiten, verdrukkingen en beproevingen die daarbij om de hoek komen kijken), maar dat beschreven wordt “hoe God zorgt dat de gelovigen ondanks de afdwalingen waarin zij zich kunnen begeven, toch hun bestemming bereiken”.¹ Het kunnen afdwalen wordt dus verondersteld en met grote pastorale beweging theologisch uitgewerkt, maar in welke wereld dit gebeurt en hoe de volharding zich ten opzichte van elke tijdsgeest verhoudt is niet aan de orde.

¹ J. van Eck, *En toch beweegt hij* (Franeker: Van Wijnen, 1997), 103.

Hoewel ik me goed kan voorstellen dat christenen met allerlei bijbels-theologische vragen rond de volharding kunnen zitten, wil ik me in dit artikel concentreren op de vraag in welke mate de volharding van de heiligen opbotst tegen de huidige tijdsgeest. Want zoals zo-even beschreven valt het niet mee om christen te zijn. Van meer dan op twee handen te tellen kanten kunnen zij door 'het vlees, de wereld en de satan meegesleept worden en tot zware en afschuwelijke zonden gebracht worden' (DL V, 4).

Cultuurchristendom?

Ik kan niets anders dan mij nu al bescheiden op te stellen. Want wie ben ik om mij uit te laten over de huidige tijdsgeest. Natuurlijk heb ik zelf een mening over de huidige tijd, maar ik roep ook graag de hulp in van een kenner. Wim Dekker in dit geval. Dekker is een bekende Nederlandse godsdienstsocioloog die zich veelal bezighoudt met het beschrijven en analyseren van verschuivingen in godsdienstige en religieuze tendenzen in de huidige Nederlandse maatschappij. In het boekje *Langs de rand* heeft Dekker een dertigtal overwegingen gebundeld die voortgekomen zijn uit zijn waarnemingen. Dekker heeft gezien dat de kloof tussen geloof en dagelijks leven steeds groter geworden is. En dat is nu precies wat ook gebeurd zou kunnen zijn tussen de inhoud van DL V en de ervaringen van mensen van nu.

In artikel en hoofdstuk 14 van *Langs de rand* signaleert Dekker dat het vuur in veel christelijke gemeenten is gedoofd. 'Er zijn vaak nog wel allerlei activiteiten, maar alles is doortrokken van de plichtmatigheid'.² Met een verwijzing naar de waarschuwing aan het adres van de gemeente van Efeze in Openbaringen 2 concludeert Dekker dat veel gemeenten de eerste liefde hebben verlaten. En dat de gemeenten daardoor een prooi voor de wolven zijn geworden. Het valt me op dat Dekker het probleem intern (nl. in de gemeente) zoekt en niet de buitenwereld als de schuldige voor het verval in veel gemeenten aanwijst. Het is de vraag of het een niet met het ander te maken heeft.

Volharding en postmoderniteit

Wanneer iemand de huidige tijd zal beschrijven is de kans groot dat hij het woord 'postmodernisme' zal bezigen. De tijd na het modernisme kenmerkt zich door een reactionaire houding tegenover het zogenaamde Verlichtingsdenken, dat uiteindelijk geloofde in de maakbaarheid van de wereld. Een begrijpelijke reactie. Dekker schrijft: 'Heel veel optimisme is de bodem ingeslagen. De maakbaarheid van de wereld bleek een illusie. Tweeduizend jaar christendom heeft geen nieuwe wereld opgeleverd, maar ook de ideologieën van de Verlichting hebben gefaald'.³ Hoewel het m.i. een gevaar en een valkuil is om het Verlichtingsdenken in het geheel donker af te schilderen heeft Dekker in de kern van de zaak gelijk. Bovendien zit de huidige mens met de knellende vraag die hij naar zijn idee niet kan beantwoorden: "Hoe nu verder?". Ook hier geldt: als het vuur van de idealen gedoofd is, dan komen de wolven. Dekker noemt de wolven van de onverschilligheid, het scepticisme en het cynisme als de meest kenmerkende van onze tijd.⁴ En daar kun je

² W. Dekker, *Langs de rand* (Zoetermeer: Boekencentrum, 2000), 61.

³ *Langs de rand*, 62.

⁴ Idem.

volgens hem op twee en volgens mij op drie manieren op reageren. Eén: je vervalt in verstrekkend egoïsme en –centrisme: laten we eten en drinken, want morgen sterven wij. Twee: je maakt de reis naar binnen, want waar alle ideologieën faalden is er nu de herontdekking van de mystiek. Drie: je valt in de kuil van onoplosbare zinloosheid en je ‘hebt er geen zin meer in’ (vergelijk Herman).

In hoofdstuk 27 attaqueert Dekker de idee dat onze tijd het einde van de grote verhalen inhoudt. Het grote verhaal is volgens hem al veel eerder aangevallen. Dekker beweert dat de Verlichting al de eerste grote crisis voor het christendom betekende. Het orthodoxe christendom heeft daar in die zin niet goed op gereageerd dat zij zelf ook een ideologie geworden is. Het legde meer en meer de nadruk op een christelijke levens- en wereldbeschouwing waarin op alle vragen een antwoord was. “Leer, dogmatiek, het systeem gingen een steeds grotere rol spelen en velen beleefden het christelijk geloof als een hecht doortimmerd bouwwerk, een veilig huis om in te wonen.”⁵ Dit gesloten, dogmatische systeem is in de afgelopen decennia aan alle kanten stuk geschoten door de vragen die zijn opgekomen uit de moderne chaotische wereldervaring. Wanneer het christendom als ideologie beschouwd wordt houdt zij overduidelijk geen stand.

Dit is een belangrijk gegeven met het oog op de volharding van de heiligen in de huidige samenleving. Volharden houdt niet in dat je alles moet weten, dat je op elke vraag een pasklaar antwoord hebt. Volharden in het geloof betekent roeien met de riemen die je hebt. Sterker nog, roeien met de riemen die je *krijgt*. Dekker: “Geloven is dus ten diepste een relatie en dan vanuit die relatie aan het werk gaan met wat jij ervan begrepen hebt, met wat jou als gave is toevertrouwd.”

Volharding en mysterie

Ik wil hier nog iets dieper op ingaan. De *Dordtse Leerregels* zijn opgesteld in een kerkelijke context en zijn in eerste instantie bedoeld voor het gereformeerde kerkvolk. Toch kan het m.i. nooit de bedoeling zijn om een te vastomlijnde scheiding te maken tussen de ‘wereld’ en de kerk. Want de kerk staat midden in de wereld en wordt bevolkt door mensen die dagelijks in de ‘wereld’ verkeren. Ook gereformeerden deinen mee op het huidige levensgevoel en kunnen daar niet buiten staan.

Ik heb hiervóór beschreven dat christenen niet op álle vragen een pasklaar antwoord hoeven te hebben. Dat kan in eerste instantie niet, omdat de wereld om ons heen veel kritischer en minder ontvankelijk is voor de antwoorden die men in vroegere tijden als hapklare brokken tot zich nam. Maar het kan óók niet omdat het evangelie dit zelf niet toestaat. Want de kern van dit evangelie is een persoon, die door Paulus het mysterie van God wordt genoemd. Dit wil niet zeggen dat christenen principieel in het duister moeten tasten en niets over deze Christus kunnen zeggen – diezelfde Paulus weet veel beter. Het geeft echter wel aan dat er enige voorzichtigheid en bescheidenheid moet zijn in het uitspreken van dogmatische waarheden die voor een ieder dé waarheid moeten zijn.

Juist in een tijd als de onze - waarin men aan de andere kant wel eens wil doorschieten in het adagium dat elk individu zijn eigen waarheid heeft - moet dit gegeven christenen scherp

⁵ *Langs de rand*, 111.

maken en houden. Er bestaat ruimte tussen dé dogmatische waarheden en dé waarheid-van-ieder-voor-zich. Die ruimte moet m.i. gevonden en ingevuld worden.

Ook wanneer het over volharding gaat is dit van belang. Want volharden in het geloof betekent dus volharding in het *mysterie* dat Jezus Christus heet.

Hiermee wil ik geenszins zeggen dat we dogmatische formuleringen overboord moeten gooien. Integendeel: juist de dogmengeschiedenis laat zien dat ze uiterst bruikbaar, nuttig en soms zelfs noodzakelijk zijn. Mijn punt is dat we ze zouden kunnen zien als bakens, dat wil zeggen: grenzen waarbinnen de eigen creativiteit in het geloof pas kan beginnen. Ik denk dat je hiermee de postmoderne mens – christen of niet – tegemoetkomt en serieus neemt, zonder hiermee het evangelie van Christus te veronachtzamen.

Volharding en het verlangen naar vrijheid in de relatie

Hoewel onze tijd wel eens getypeerd wordt als fragmentarisch en individualistisch doet men de tijdsgeest hiermee m.i. veel te kort. Bovendien vind ik deze typering te negatief.

Het is zeker waar dat in de laatste decennia de meeste echtscheidingen plaatsvinden, het aantal singles (nog steeds) stijgt en het wereldwijde web bruist van de individueel onderhouden weblogs.

Wanneer men de diepere laag probeert te ontdekken moet het verlangen naar (kwalitatief goede) relaties opvallen. Want de meeste echtscheidingen vinden plaats vanuit teleurstelling richting de ander of naar aanleiding van een toevallige ontmoeting en ontdekking van een andere man of vrouw dan de eigen partner. En het aantal singles is weliswaar stijgend, maar de meeste hebben deze status tegen hun zin in. En wanneer er niet of nauwelijks op je blogs wordt gereageerd schiet zo'n weblog voor het gevoel al snel zijn doel voorbij. Goede relaties staan hoog op het verlanglijstje van het hedendaagse individu.

Maar men wil ook vrij zijn! Vrij zijn in de aangegane relaties. Ik zal het nalaten, maar het zal me niet moeilijk vallen om dat in bovenstaande voorbeelden aan te tonen.

Het gevolg van dit verlangen naar vrijheid in de relatie laat zich in de volharding zien. Om twee redenen zou een christen niet willen volharden in het geloof. In de eerste plaats is hij er niet (meer) van overtuigd dat de relatie met God de beste is die hij zich kan voorstellen. Hij heeft ontdekt dat andersoortige relaties boeiender zijn of naar zijn idee een langere levensduur hebben. In de tweede plaats kan een christen zich beperkt in zijn vrijheid voelen. Staat hij niet vrij om te doen of te laten wat hij wil in zijn relatie met God? Is die God niet te dwingend en te veeleisend?

Toen de *Dordtse Leerregels* werden opgesteld betwijfelde niemand de soevereine macht en alomtegenwoordigheid van God. Maar dat is nu wel anders. Hierdoor krijgt (de leer van) de volharding vandaag de dag een totaal andere kleur en lading.

De betekenis van de *Dordtse Leerregels* voor ons

Ik heb beschreven dat onze tijdsgeest onze kijk op het vijfde hoofdstuk van de *Dordtse Leerregels* beïnvloedt. Ik vind het enerzijds van belang deze leerregels in haar kerkelijke context te laten staan en deze vanuit die context te interpreteren. Anderzijds ben ik ook van mening dat we de *Dordtse Leerregels* niet doofstom hoeven te maken. Volgens mij hebben ze nog betekenis in onze tijd.

Als het gaat om mijn eerste punt (de invloed van de dogmatiek) moet ik erkennen dat de *Dordtse Leerregels* een kind van haar tijd zijn. Van Eck schrijft ergens: “In de Leerregels die de Dordtse Synode in 1619 uitgaf, wordt het geloof dat in de Nederlandse Geloofsbelijdenis en de Heidelbergse Catechismus beleden was, bevestigd. Ook de eigen denk- en spreekwijzen van deze belijdenisgeschriften keren in de Leerregels terug. Het diepst gaat de invloed van de Catechismus”.⁶

Dit is niet verkeerd, maar ik kan me voorstellen dat deze handelwijze hedendaagse wenkbrauwen zou kunnen doen fronsen. Inhoud en toonzetting zouden nu anders moeten. Het tweede punt (over het mysterie) ligt in het verlengde van het eerste gegeven. Ik wil niet zeggen dat de *Dordtse Leerregels* naast het mysterie grijpen of haar onderschatten. De toon van de leerregels (deze typering zegt al genoeg!) is geregeld vol en majestueus, maar soms heeft het een wat stellig karakter (vergelijk artikel 5) en overvalt me de kilte van de logica. Ik kan me goed voorstellen dat men deze benadering vandaag de dag niet meer slikt. Wat het derde en laatste punt (over de relatie) betreft hebben de leerregels voor de hedendaagse mens veel te zeggen. Want de kern van de leerregels is het bijbelse gegeven dat God de relatie met zijn kinderen koste wat kost wil onderhouden. Dat de relatie met God de beste is die een mens zich kan voorstellen is natuurlijk een kwestie van geloof en ervaring.

Maar dit is niet het enige, want het punt van de vrijheid in die relatie rest ons nog. En juist op dit punt vind ik de leerregels – ook pastoraal gezien – erg sterk. Hoewel het vijfde hoofdstuk zich door de engte van Gods genade en onze verwaarlozing daarvan moet wringen doet ze dat vol evangelisch. “De opstellers van de Leerregels”, schrijft Van Eck, “stonden voor de uitdaging de relatie tussen God en mens zo te beschrijven dat zij ondanks de hevige spanningen die zich erin kunnen voordoen, toch relatie blijft.”⁷

Er is dus ruimte om te vallen bij God. De relatie hoeft niet perfect te zijn, waardoor er een ondraaglijke druk op komt te staan. Dit moet de postmoderne mens lucht geven. Zonder de mens ertoe te bewegen God te verlaten of zijn genade te veronachtzamen of te misbruiken is er in bijvoorbeeld artikel V 3 te lezen: “Maar God is trouw: barmhartig bevestigd Hij hen in de genade, die hun eenmaal is gegeven, en tot het einde toe bewaart Hij hen daarin met kracht”.

Als het vuur gedooft is...

Volharden in het algemeen en volharden in het geloof valt in onze tijd niet mee. Op allerlei relaties wordt vanuit de media en maatschappij druk gelegd. Ook in het christelijk geloof en vanuit de kerk kan deze druk ervaren worden.

Het is dan ook van alle tijden dat het vuur kan doven. En dat de druk om te volharden zo groot wordt dat opgeven een serieuze optie wordt.

In dit artikel heb ik willen aantonen dat de context van de *Dordtse Leerregels* niet de onze is en dat hier altijd rekening gehouden mee dient te worden. Tegelijkertijd kunnen zij ons op het gebied van relaties nog veel te zeggen hebben. Want als mij één ding is opgevallen dan is

⁶ *En toch beweegt hij*, 74-75.

⁷ *En toch beweegt hij*, 104.

het wil dit: wanneer het vuur bij mij gedoofd is weet ik dat God zelf bij machte is het weer te doen oplaaien. Hij houdt het vol met mij en ik krijg *ruimte* om te volharden.